

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח):

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

קריאת ארבע פרשיות בתפילין - מקורות והערות

א. קריאת פרשות קדש והיה כי יביאך

כתב הב"ח: "וראיתי מעשה רב ממורי החסיד מהר"ר ווייש ז"ל שהיה קורא בכל יום בבוקר כשהיו תפילין בראשו פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך ואמר כיון שארבע פרשיות כתובין בתפילין ראוי לקרות כל הארבע בכל יום בשעה שהתפילין בראשו".

וכך נהגו, לקרוא בכל יום את כל הפרשיות הכתובות בתפילין. את פרשיות שמע והיה אם שמע, בקריאת שמע. ואת פרשיות קדש והיה כי יביאך לפני ברוך שאמר.

ונתנו טעם לסדר קריאה זה, שהוא על פי הסדר בו כתובות פרשיות אלו בתורה.

לא הספיק לקרוא פרשיות אלו קודם ברוך שאמר, יאמרם בסוף התפילה אחר עלינו לשבח¹.

ב. קריאת הפרשיות בהנחת תפילין של ר"ת

המניחים תפילין של ר"ת צריכים לקרוא בהם את פרשיות שמע והיה אם שמע, על מנת לצאת מחשש של קורא קריאת שמע ללא תפילין עליו אמרו חז"ל שמעיד עדות שקר בעצמו.

יש אומרים שמחמת זה לא די בשתי הפרשיות הראשונות של קריאת שמע ויש לקרוא גם את פרשת ציצית.

וטוב לקרוא גם את פרשיות קדש והיה כי יביאך כמו בהנחת תפילין של רש"י².

מקורות והערות

1. במצוות תפילין מלבד הכוונה הפשוטה (הנצרכת בכל המצוות) לצאת ידי חובת המצווה, כתבו הפוסקים שיש עוד כוונה נצרכת.

הב"ח (או"ח סי' ח) כתב: "מה שהכריח לרבינו להורות דבעי שיכוין בהתעטפו וכן בהלכות תפילין (סי' כה) ובהלכות סוכה (סי' תרכה) נראה דלפי שכתוב בפרשת ציצית (במדבר טו מ) למען תזכרו וגו' ובתפילין (שמות יג ט) והיה לך לאות וגו' למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים ובסוכה (ויקרא כג מג) למען ידעו דורותיכם גו' יורה כי עיקר המצוה וקיומה תלויה בכונתה שיכוין בשעת קיום המצוה מה שאין כן שאר מצוות דיוצא ידי חובתם אף על פי שלא יכוין בה דבר כי אם שעושה המצוות לשם ה' שציוה אותו לעשותם".

כלומר, מצוה שטעמה מפורש בתורה, לא די לה בכוונה הכללית לצאת ידי חובת המצוה, אלא צריך להתכוין גם לטעם המפורש בתורה.

הב"ח חזר על דבריו בפירוט רב יותר בסימן תרכה: "ייראה לי לומר בזה שסובר דכיון דכתיב למען ידעו וגו' לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כוונת מצות הסוכה כפי פשטה ולכן ביאר לפי הפשט דעיקר הכוונה בישיבת הסוכה שיזכור יציאת מצרים וזה הטעם בעצמו לרבינו ז"ל במה שכתב בהלכות ציצית בסימן ח' (עמ' כה) ויכוין בהתעטפו שצונו המקום וכו' וכן בהלכות תפילין בסימן כ"ה (עמ' עא) כתב ויכוין בהנחתם שצונו המקום להניח וכו' כדי וכו' מה שלא עשה כן בשאר הלכות כי לא כתב שיכוין שום כוונה בעשיית המצוה מפני כי המקיים המצוה כדינה יוצא בה אף על פי שלא היתה לו שום כוונה אבל בציצית שכתוב בהן (במדבר טו מ) למען תזכרו וגו' וכן בתפילין כתוב (שמות יג ט) למען תהיה תורת יי' בפיך שפשוטו הוא שהתפילין הם אות וזכרון כדי שיהא תורת יי' שגור בפניו כי ביד חזקה הוציאך יראה שלא קיים המצוה כתיקונה אם לא יכוין אותה הכוונה ולכן כתב בהלכות אלו ויכוין וכו' וכן גבי סוכה שכתוב למען ידעו וגו' משמע ליה גם כן שצריך שיכוין בשעת ישיבת הסוכה הטעם המכוון במצוה העלה הב"ח שיש לכוון לזכרון ההושבה בסוכות והנס שהה ביציאת מצרים".

ואכן כתב הטור בהלכות תפילין (סי' כה): "ויכוין בהנחתן שצונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שזכור יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו".

כך פסק גם השו"ע (סי' כה סע' ה): "ויכוין בהנחתם שצונו הקדוש ברוך הוא להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שזכור

נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו".

[וכבר ביארנו בעבר את שיטות הפוסקים בזה במסגרת הלכה שבועית].

מתוך הדברים ומתוך רצון לכוון את הכוונה הפרטית המיוחדת למצווה תפילין, כתבו כמה פוסקים (וכפי שיבואר להלן) שיש לקרוא את פרשיות קדש והיה כי יביאך עם תפילין, ובזה משלימים את קריאת כל ארבעת הפרשיות שהרי את פרשות שמע והיה אם שמוע אנו קוראים בקריאת שמע.

הב"ח (או"ח סי' לח ד"ה ומ"ש בעל העטור) כתב: "וראיתי מעשה רב ממורי החסיד מהר"ר וויש ז"ל שהיה קורא בכל יום בבוקר כשהיו תפילין בראשו פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך ואמר כיון שארבע פרשיות כתובין בתפילין ראוי לקרות כל הארבע בכל יום בשעה שהתפילין בראשו".

והשל"ה הקדוש בספרו מצות תפילין (פרק ב) כתב: "ואתה בני, בכלל הדיבור הוא, שקודם הנחת תפילין תרגיל עצמך לקריאת הד' פרשיות, ותאמר בזו הלשון: הריני מוכן ומזומן לקיים שמונה עשה שציוונו הקדוש ברוך הוא בהנחת תפילין, לשם יחוד קודש אברך הוא ושכינתיה, וציוה הקדוש ברוך הוא לכתוב בהן ארבעה פרשיות ככתוב בתורה". ואחרי אמירה זו אומרים את ארבעת הפרשיות וסיים על זה השל"ה: "ויועיל לך הקריאה שאז זכור תזכור".

ודבריו צריכים קצת עיון. בלשונו ברור שיש לקרוא את ארבעת הפרשיות לפני הנחת תפילין, והרי אמרו חז"ל שהקורא קריאת שמע ללא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, ואכן הפוסקים שהביאוהו כתבו שיש לקרוא את הפרשיות אחרי הנחת תפילין (עי' משנה ברורה סי' כה ס"ק טז). ויש לבאר שלכן נקט השל"ה בלשונו שיאמר לפני אמירת הד' פרשיות 'שצוה הקב"ה לכתוב בהן וכו' שבזה מראה שאין כוונתו לצאת ידי חובת קריאת שמע וממילא לא הוי בזה כקורא שמע בלא תפילין (ועי' בפירוש עטרת משה על השל"ה הנ"ל אות לח).

ובעצם חידושם של הב"ח והשל"ה, כתב המגן אברהם (סי' כה ס"ק ו): "אבל בספרי פרשת ואתחנן איתא שמע והיה אם שמוע בשינון ואין קדש והיה כי יביאך בשינון והביאו הילקוט. פירוש שאין צריך לאומרם ומכל מקום האומרם לא הפסיד דהא בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש משום דאית ביה יציאת מצרים אלא שחששו לטורח צבור כדאיתא ספ"ק דברכות והני נמי אית בהו יציאת מצרים".

כלומר, בספר כתוב שאין חובה לקרוא את פרשת קדש והיה כי יביאך בשינון, מאידך, אין הפסד בקריאתם. לכן טוב לקיים את המנהג.

אכן המלבי"ם בארצות החיים (סי' כה ס"ק לג) תירץ את קושיית המגן אברהם מהספרי וכתב שפירוש שאינם בשינון היינו שאין חובה לשננם ולא שאין צורך לאמרם.

[ובפני יהושע (ברכות יב ב) תמה. הגמרא אומרת שרצו לקבוע לקרוא בכל יום את פרשת בלק כי יש בה יציאת מצרים (אל מוציאם ממצרים) ודוחה שאם כך היו אומרים את פרשת ריבית או משקולות שגם בהן מוזכרת יציאת מצרים. ותמה הפני יהושע: "דטפי הו"ל לאתויי מפרשת קדש לי והיה כי יביאך דכל הפרשה מיירי ביציאת מצרים ממש וכתבא נמי בתפילין גבי פרשת שמע והיה אם שמוע"?! והפני יהושע מתרץ על פי הספרי הנ"ל: "אלא שמצאתי בילקוט פרשת ואתחנן דדריש מקרא דוהיו הדברים האלה על לבבך ושנתם לבניך וכה"ג מקרא דולמדתם אותם יכול יהא פרשת קדש והיה כי יביאך ג"כ בשינון ת"ל אלה אלו בשינון ואין קדש והיה כי יביאך בשינון, וא"כ אתי שפיר טובא דלא מצי לאקשוויי מהנדך [פרשיות כיון דאימעטו מקרא משא"כ לענין פרשת ריבית ומשקולות לא שייך לומר דמעט להו קרא דאלה דמסתברא דקרא ממעט בדכוותיה ממעט מהנדך פרשות דכתבי נמי בתפילין כמו שמע והיה אם שמוע והיינו קדש והיה כי יביאך, ותדע שכן הוא דאי ס"ד דמאלה לגמרי ממעטינן לכולהו א"כ הו"ל למעוטי ג"כ פרשת ציצית משינון אלא על כרחך כדפרישית"]].

ובשערי תשובה (סי' לח ס"ק יב) הביא מהחיד"א במחזיק ברכה: "בשם אור צדיקים שמצא כתוב בשם הרמב"ן ומהרח"ו שחייב כל אדם לומר ד' פרשיות ותפילין בעודן עליו. והב' פרשיות אומרים בק"ש וקדש והיה כי יביאך צ"ל קודם ברוך שאמר שהם קודמת לשמע והיה אם שמוע עכ"ד". כלומר, שיש לקרוא את הפרשיות כסדר שהם כתובות בתורה, ולכן יש לומר לפני ברוך שאמר שהרי אחרי ברוך שאמר אסור להפסיק בדבור עד אחרי שמונה עשרה.

ומוסיף השערי תשובה בשם החיד"א: "ונראה שאם אי אפשר לאומרם קודם ברוך שאמר יאמרם אחד עלינו קודם שמסיר התפילין".

ויש להביא ראייה נוספת למנהג לקרוא מהגמרא במגילה (יח ב) שם אמרו שמוותר לכתוב תפילין בעל פה ולא מן הכתב מפני שפרשיות התפילין שגורות בפי הכל (לשון רש"י שם ד"ה מיגרס), הרי שהיו קוראים גם את פרשיות קדש והיה כי יביאך וכך היו שגורות על פיהם.

וכתב המשנה ברורה (סי' כה ס"ק טז): "ויש נוהגים מחמת זה לקרות הארבע פרשיות לאחר הנחת תפילין היינו קדש והיה כי יביאך דשמע והיה אם שמוע בלא"ה קורין כל ישראל בשעת ק"ש".

2. המניחים תפילין של ר"ת קוראים את הפרשיות פעם נוספת בעת שמניחים תפילין אלו. ויש כמה מנהגים באופן הקריאה.

כפי שראינו לעיל יש נוהגים לומר קודם קריאת שמע ויש נוהגים לומר אחרי קריאת שמע, כך גם בתפילין של ר"ת- יש נוהגים לומר תחילה את פרשות קדש והיה כי יביאך ואח"כ את פרשות שמע והיה אם שמוע. מאידך יש נוהגים לומר קודם שמע והיה אם שמוע ואח"כ קדש והיה כי יביאך.

ומלשון השע"ת הנ"ל מדויק כמנהג הראשון, שכתב בהמשך דבריו: "והעולם נהגו לומר קדש והיה כי יביאך וק"ש בתפילין של ר"ת שמניחים אחר התפלה ויש מדקדקים לוי' גם של רש"י קדש והיה כי יביאך קודם ב"ש והנוהג כן אם לא אמר קודם ב"ש אין לסמוך על מה שיאמר אחר כך בתפילין של ר"ת אלא יקרא קדש והיה כי יביאך קודם שיחלוץ של רש"י". הרי שלמניחים תפילין של ר"ת אומרים קודם קדש והיה כי יביאך ואח"כ שמע והיה אם שמוע.

והטעם למנהג השני הוא לפי שבשו"ע (סי' לד סעי' ב) כתוב לגבי המניחים תפילין של ר"ת: "אחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע והיה אם שמוע". מאחר שהם העיקר כדי לצאת מחשש של קורא קריאת שמע ללא תפילין (כך פירשו המחצית השקל והפרי מגדים וע"י להלן מה שיש לדון בדבריהם). ולפי שהם עיקר עדיף להקדים אותם לפרשות קדש והיה כי יביאך.

במהר"ם שיק (או"ח סי' כג) כתב שמנהגו הוא לומר גם את פרשת ציצית עם תפילין של ר"ת. וכתב: "ראיתי מרבנן קשישאי שאומרים כל הג' פרשיות והם אמרו רק אינו צריך אבל איסור ליכא". והוסיף מהר"ם שיק וביאר שיש שתי סיבות מחמתן צריך לקרוא ג' פרשיות ולא רק שתיים.

הסיבה הראשונה על פי דברי הבי"ח וקושיית המגן אברהם עליו שהובאו לעיל, והמגן אברהם שם ביאר שמאחר ומזכיר יציאת מצרים לא הפסיד, ואם כן הוא הדין לפרשת ציצית שמזכיר בה יציאת מצרים.

הסיבה השנייה- לעיל ראינו את דברי הפרי מגדים והמחצית השקל שהסבירו שקוראים את הפרשיות כדי לצאת מחשש של קורא קריאת שמע בלי תפילין שמעיד עדות שקר בעצמו. וקשה, מה שייד אמירת הפרשיות לחשש שמא העיד עדות שקר, הרי מה שאמרו חז"ל הוא שהקורא בלי תפילין מעיד עדות שקר, אבל לא אמרו שהמניח בלי לקרוא מעיד גם הוא עדות שקר, שהרי היכן מצאנו שיש חובה לקרוא את הפרשה העוסקת במצווה אותה האדם מקיים? וכי נאמר לאדם שאוכל מצה לקרוא את הציווי?

אלא כוונתם שמאחר ומניחים תפילין של ר"ת מחשש שמא הם עיקר, יוצא שהקריאת שמע שקרא בעוד תפילין של רש"י עליו היה כקורא קריאת שמע בלי תפילין ומעיד עדות שקר. והנה, לביטוי מעיד עדות שקר בעצמו יש שני הסברים (הביאם הבי"ח סי' כה). לשיטת רש"י הפירוש הוא שבק"ש מקבלים עול מלכות שמיים, ואין מציאות של קבלת עול מלכות שמיים בלי קיום המצוות בפועל, ולכן הוא מעיד עדות שקר בעצמו. מאידך לשיטת ר"י הפירוש הוא שמאחר וקורא וקשרתם ואינו

קושר הרי מעיד עדות שקר. והנפקא מינא בין ההסברים היא האם לקרוא בתפילין את כל שלשת הפרשיות או רק שתיים. לשיטת ר"י י"ל שצריך לקרוא רק שתיים שהרי בפרשת ציצית לא נאמר וקשרתם. מאידך לשיטת רש"י ברור שיש לקרוא את כל השלש שגם פרשת ציצית עוסקת ביציאת מצרים ובקבלת עול מלכות שמיים ובריחה מהחטאים.

אלא שלפ"ז קשה למה פסק השו"ע (לעיל) שדי לקרא רק שתי פרשיות בתפילין של ר"ת? וי"ל בשתי אופנים. או שהכריע כר"י בפירוש הביטוי עדות שקר. או שפסק כך מספק ספיקא. ספק שמא העיקר כרש"י (במחלוקתו עם ר"ת) ואפילו אם העיקר כר"ת ספק שמא הפירוש הנכון בביטוי עדות שקר הוא כר"י. אמנם זה לא מספיק, שהרי בס"ס שאפשר לברר בקלות חייב לברר, ואם כן כאן יכול בקלות לומר פרשה שלישית ולצאת מספק? ולכן צריך לפרש שדברי השו"ע לא נאמרו אלא למי שדחוק בזמן וכדומה שאז נחשב כספק שאי אפשר לברר בלא טורח, אבל מי שעיתותיו בידיו, חייב לקרוא גם את הפרשה השלישית. עד כאן תורף דברי מהר"ם שיק.

ובפסקי תשובות (סימן כה הע' 111) כתב: "וכן הוא עפ"י האר"י ז"ל שלענין רש"י ור"ת אלו ואלו דברי אלקים חיים, ולכן יש לקרוא ק"ש בשלימות בתפילין דר"ת, ובשו"ת קנין תורה ח"ו סי' ד' בשם עוד צדיקים וגדולים שהקפידו לומר פי' ויאמר בתפילין דר"ת, וכן בתורת חיים סי' ל"ד סק"ה בשם אביו המחנה חיים. ובמשנ"ב סי' ל"ד סקט"ו בשם הפמ"ג שא"צ לומר פרשת ציצית עם תפילין דר"ת וכסתימת המחבר שם".